

פירוש ומקורות ליוצר לשבת נחמו שחיברם ר' מאיר ב"ר יצחק, בעל האקדמות

ר' מאיר היה ש"ץ בורמיזא במחצית הראשונה של המאה הי"א (לסה"נ). הוא היה פייטן פורה במיוחד, ומלבד פיוטו המפורסם, אקדמות לשבועות, נאמרים עד היום הזה בק"ק פיוטים וסליחה מפרי עטו. מהמפורסמים שבהם מערכות לליל ב' דפסת (כולל פיוט ההלכה אור יום הנף) והסליחה תפלה תקת (לער"ה). הראשונים עסקו והעמיקו בפיוטי ר' מאיר. התוס' (ר"ה יא, ע"א ד"ה אלא) ציינו: "ורבי מאיר שלית צבור יסד במעריב של פסח 'ומצות אפה ויאכלו כלילי תג פסת'" (כנראה שיסד עוד מערכות לליל פסח, כי התרוז הזה אינו בידנו). מהר"ם מרוטנבורג כתב שאביו, ר' ברוך, פירש את הסליחה תפלה תקת¹, וכן ר' יוסף קרא פירשו², ואולי גם רש"י³. הראב"ן ור' אפרים מבונא עסקו בפיוטים אחרים של ר' מאיר. הוא כונה "ציר נאמן" או "ציר אמונים" בפי הראשונים ויסד את ההקדמה לכרכת כהנים "ותערב עליך עתירתנו".

היוצר מבוסס על רעיון המשנה בהפטרה לשבת נחמו - יתוד ה' וגבורותיו. הפיוט משקף בעיקר את הפסוקים יב-כו, מהפסוק "מי מדד בשעלו מים" וכו' ועד סוף ההפטרה, "ואל מי תדמיוני" וכו', והוא שירה על נפלאות הבורא ונוראותיו כפי שהם משתקפים מספור הבריאה ומהמדרשים הנלווים אליו (בעיקר בראשית רבה ופרקי דרבי אליעזר).

- 1 ערוגת הבשם ח"ד עמ' 59.
- 2 שם עמ' 5. ר' יוסף ציטט את דודו ר' מנחם ב"ר חלבו שגם הוא פירש את פיוטי ר' מאיר. רש"י מצטט את ר' מנחם ב"ר חלבו בסוטה (לב ע"ב ד"ה ולבסוף).
- 3 שם עמ' 35. רש"י, בפרושו לתנ"ך מביא את דברי ר' מאיר שלוש פעמים (הושע ו, ט, עמוס ג, יב, תהלים עג, יב), אך לא כפייטו אלא כמפרש התנ"ך. בשלושת המקומות כתב רש"י שהפרוש מדברי ר' מאיר ש"ץ ומוסיף זצ"ל אחרי שמו. וכך כתב עליו רבנו שמואל אבי ר' יהודה החסיד: שמעתי שמוסיפים בצור ישראל ואומרים גאלנו ה' צבאות שמו קדוש ישראל, וסמך שלהם על מה שכתוב שר' מאיר שליח ציבור זצ"ל היה אומרו וטעות הוא בידם כי חלילה שעלה על ליבו של אותו צדיק מעולם לאומרו כי בקי היה ר' מאיר ש"ץ זצ"ל בסודות ובמדרשים וטעמים. שהרי בצור ישראל י"ד תיבות וששים אותיות כנגד ששים רבוא שנגאלו ממצרים ביי"ד בניסן וכן תמצא י"ד אזכרות בויושע וכן י"ד אזכרות באנכי לומר שלא נגאלו ממצרים (בי"ד) אלא שיאמרו שירה ביי"ד אזכרות ויקבלו את התורה בעשרת הדברות שיש בה י"ד אזכרות וכו'.

יוצר לשבת נחמו

פרשת ויקרא

[1:234567]

ע"פ א"ב משולש וסיום כל בית על (לשון הכתוב), וחתום בו מאיר בריה יצחק יחיה לחיי עולם

[הקדמה ונטילת רשות]

אֲרוֹמְמֶךָ אֵל חִי. אֲסַפְּרָה שְׁמֶךָ לְאַחִי. אֶהְיֶה בְּהוֹד שְׁבָחִי: בְּאֵין יְחִיד זְבָחִי.
בְּתוֹךְ עֲדַת יְשִׁישִׁים שׁוֹמְרֵי מְזֻזוֹת פֶּתַחִי.

אֲרוֹמְמֶךָ אֵל חִי: אֲשַׁבַּח אוֹתְךָ הַקִּבֹּל שְׁמֶךָ חַי וְקַיִם לַעַד. אֲסַפְּרָה שְׁמֶךָ לְאַחִי: אֲקַדֵּשׁ אֶת שְׁמֶךָ בְּכֶךְ שְׁמִי מִסְפָּר אֶת נִסִּיךָ וְנִפְלְאוֹתֶיךָ לְעַם יִשְׂרָאֵל. אֶהְיֶה בְּהוֹד שְׁבָחִי: אֶהְיֶה בְּפֶאֶר וּבִהְדָּר שְׁבַשְׁבָּחִי. בְּאֵין יְחִיד זְבָחִי: בְּזִמְן שְׁאִין קִרְבָּנוֹת שְׁהֵם מִיּוֹחָדִים לְשֵׁם ה' ⁷. בְּתוֹךְ עֲדַת יְשִׁישִׁים שׁוֹמְרֵי מְזֻזוֹת פֶּתַחִי: אֲשַׁבַּח בְּקֶרֶב זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּמְצָאִים תָּמִיד בְּבֵית הַכִּנְסֶת וּבְבֵית הַמְדֻרָשׁ ⁹.

[יום ראשון: התורה כתכנית לעולם, בריאת שמים וארץ, אור וחושך, העולם מורה על גדולת ה']

בְּפֶרֶשׁ שְׁדֵי מַלְכִים בָּהּ לְמַנִּין נְתַחִי: גִּיה חֲמִשָּׁתָּה בְּסוֹד יְסוֹד עֵז מְבֻטָּחִי. גִּיָּא וּגְבָהִים בְּרָאָת יִשְׁפִּילוּ בָם טוֹחִי:

בְּפֶרֶשׁ שְׁדֵי מַלְכִים בָּהּ ¹⁰ לְמַנִּין נְתַחִי [=אֶכְרִי]: בְּפֶרֶשׁ הָרֵאשׁוֹנָה בְּתוֹרָה, שְׁבָה מִפּוֹרֶשֶׁת מַלְכוּת שָׁמַיִם, תִּמְצָא כְּשֶׁתִּצְרֶף מִנִּין קֶצֶ"ז אוֹתִיּוֹת לְמַנִּין נ"ב מַלִּים יַעֲלוּ רַמ"ט, כְּמַנִּין אִיבְרֵי הָאָדָם, עִם

4 מלשון הכתוב (תהלים פד, ג) לבי ובשרי ירננו אל אל חי.

5 לשון הכתוב (תהלים כב, כג).

6 במדרש (ילקוט שמעוני דברים רמז תתלה) איתא: משל לחכם שהיה לו בן והיה מעלה לו שתי סעודות בכל יום אחת בבקר ואחת בערב, אחר ימים ראה החכם את בנו שהעני ולא היה יכול לעשות כשם שהיה למוד, קרא לו אביו וא"ל בני יודע אני שאין בך כח לאותן שתי סעודות שהיית מביא לי, איני מבקש ממך אלא שתהא שומע אותי דורש בבית הכנסת ב' פעמים והוא ערב לי כאותן שתי סעודות שהיית מעלה לי, כך אמר הקב"ה לישראל לשעבר הייתם מקריבין לי שתי פעמים ביום את הכבש אחד תעשה בבקר וגו', וגלוי וידוע לפני שבית המקדש עתיד ליחרב ומכאן ואילך אי אתם יכולין להקריב קרבנות, אלא מבקש אני תמורתן של קרבנות שמע ישראל בבקר שמע ישראל בערב ועולה לפני יותר מכל הקרבנות.

7 בגמרא (מנחות ק"ע"ב) איתא תניא אמר רבי שמעון בן עזאי בוא וראה מה כתיב בפרשת קרבנות שלא נאמר בהן לא אל ולא אלהים אלא ה' שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק (ולומר שתי רשויות הן).

8 מלה"כ (משלי ח, לד) לשמר מזוזות פתחי.

9 על הפסוק (משלי ח, לד) אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתתי יום יום, איתא במדרש (דב"ר ז, ב) א"ר יהודה בר סימא וכי יש מזוזה בבתי כנסיות, אלא מה המזוזה הזו אינה זזה מהפתח כך לא תהא זו מבתי כנסיות ומבתי מדרשות. אמר הקב"ה, אם תעשה כן דע שאתה מקבל פני השכינה, מה כתיב אחריו (שם, לה) כי מוצאי מצא חיים.

10 מלה"כ (תהלים סח, טו). פסוק זה נדרש בגמרא (ברכות טו ע"ב) על קריאת שמע: אמר רבי חמא ברבי חנינא כל הקורא קריאת שמע ומדקדק באותיותיה מצננין לו גיהנם שנאמר (תהלים סח, טו) בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון אל תקרי בפרש אלא בפרש אל תקרי בצלמון אלא בצלמות. ולכן יש שפירשו הפיוט כך: בפרש שדי מלכים בפרשה שבה מפורשת מלכות שמים (קריאת שמע) בה למנין נתחי בה יש רמ"ח מלים כמנין איברי האדם. רמ"ה מלים בשלושת פרקי שמע, ובנוסף אל מלך נאמן או כפילות ה' אלו קיכם אמת. ולענ"ד נראה דקאי אפרשה ראשונה שבתורה, כי כל מתכונת פיוט זה הוא על ד' ימי בראשית.

הכולל. גיה [=אור] חמשת בסוד יסוד עז מבטחי [=כינוי לתורה]¹¹: בפרשה הראשונה בתורה מופיעה המלה "אור" חמש פעמים כנגד חמשה חומשי תורה שבהם ברא הקב"ה את עולמו¹². גיא [=ארץ] וגבוהים בראת ישכילו כם טוחי [=מחשבותי]: בראת את השמים ואת הארץ ואצור החסות¹³ ומהתבוננות בהם נשכיל ונחשוב על גדולת ה'.

מִי עָשִׂיר יַעֲשֶׂה כְּמוֹתָם. אֹ חָכָם יִבִּין דְּמוּתָם. יִגִּיעַ מִי גִבּוֹר לְרְמוֹתָם. כִּי נֹ
שָׁמַיִם כִּי עָשָׂה יִי קְדוֹשׁ:

מי עשיר יעשה כמותם או חכם יבין דמותם יגיע מי גבור לרמותם רנו שמים כי עשה ה'¹³ קדוש: הרוצה ראייה לגדולת הקב"ה, ישתדל למצוא עשיר בעולם שיכול לעשות כדמות השמים, או חכם שיכול להבין את כל מעשיהם או גבור שיכול לעלות אליהם ולנגוע בהם. לכן השמים בעצמם מרננים שהקב"ה ברא אותם¹⁴.

[יום שני: הבדלת מים עליונים ותחתונים, בריאת גיהנם ומלאכים]

דֶּרֶךְ תְּבוֹנוֹת וּמִדָּעִים. דִּקְדָּק תָּמִים דְּעִים. דְּחוֹת אֶדָּר מַצְבִּיעִים: הוֹשֵׁב בְּפֶה
מִבִּיעִים. הֶחָצֵם מְחַצֵּם בְּקִיעִים. הִדְלָם מַעַל רְקִיעִים. הַכְּנִיס לְאוֹצָר שְׁקוּעִים.
הַקִּיף לְגִיזוֹן תְּקוּעִים: וּמִמֶּנּוּ יִגּוּרוּ נִרְתָּעִים. וְנִתְּקָר יוֹצֵק לְתוֹעִים. וְנִבְרָאוּ
כְּתוֹת רְבוּעִים. וּמֵהֶם פִּתְרָשִׁישׁ קְבוּעִים:

דרך תבונות ומדעים¹⁵ דקדק תמים דעים [=כינוי להקב"ה]¹⁶: הקב"ה שיודע ומבין הכל דקדק לעשות את העולם בתבונה ובדעת¹⁷. דחות אדר [=שבח, הוד] מצביעים [=רומזים בלי לדבר]:

- 11 מלה"כ (משלי כא, כב) וירד עז מבטחה.
- 12 במדרש (ב"ר ג, ה) איתא: א"ר סימון ה' פעמים כתיב כאן אורה כנגד חמשה חומשי תורה ויאמר אלהים יהי אור (בראשית א, ג) כנגד ספר בראשית שבו נתעסק הקב"ה וברא את עולמו. ויהי אור (שם) כנגד ספר ואלה שמות שבו יצאו ישראל מאפילה לאורה וירא אלהים את האור כי טוב (שם ד) כנגד ספר ויקרא שהוא מלא הלכות רבות ויבדל אלהים בין האור ובין החשך (שם) כנגד ספר במדבר שהוא מבדיל בין יוצאי מצרים לבאי הארץ ויקרא אלהים לאור יום (שם ה) כנגד ספר משנה תורה שהוא [ג"כ] מלא הלכות רבות.
- 13 לה"כ (ישעיה מד, כג).
- 14 במדרש (שוח"ט יט, ו) על הפסוק השמים מספרים כבוד אל, איתא: א"ר יעקב בן זבדי משל לגבור שנכנס במדינה, ולא היו [אנשי המדינה] יודעין גבורתו. אמר להן פקח אחד, מאבנא דהוא מתגושש בה אתם יודעין [מהאבן שהוא יכול להרים אפשר לאמוד] כח גבורתו. כך מן השמים אנו למידין כחו של הקב"ה. וכו' משל למלך שמתח וילון על פתח פלטין שלו. אמר המלך, כל מי שהוא חכם יאמר מה [תוכן ומהות] השלמה הזאת, כל מי שהוא עשיר, יעשה כמותה, וכל מי שהוא גבור, יגע בה. כך הקב"ה, מתח את השמים כדוק של עין, שנאמר (ישעיה מ, כב) הנוטה כדוק שמים, מלמד שפירשו כמין וילון. אמר הקב"ה: כל מי שהוא חכם יאמר מה שלמה הזאת, וכל מי שהוא עשיר יעשה כמוה וכל מי שהוא גבור, יבא ויגע בה.
- 15 מלה"כ (ישעיה מ, יד) ודרך תבונות יודיענו.
- 16 מלה"כ (איוב לז, טז).
- 17 איתא במדרש (תנחומא ויקהל ה): בשלשה דברים אלו [בחכמה בתבונה בדעת] ברא הקב"ה עולמו שנאמר (משלי ג, יט-כ) ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו. [ורמז כבר על החכמה בחרוז הקודם, באמרו "או חכם יבין דמותם", כי מקומו ביום ראשון שאז ברא הקב"ה הכל בחכמה יש מאין]

והוא דחה את המים שהם אלמים ויכולים לומר את שירתם, שהיא "אדיר במרום ה'" רק ע"י רמיזה, ללא מלים. הושב בפה מביעים: ושב ובחר בבני האדם שיש להם לשון ויכולים להביע את רוממותו בפה¹⁸. החצם מחצם בקיעים [=ברכות]¹⁹: הקב"ה חצה את המים ובקעם בכח ובעצמה רבה²⁰ לשני בריכות, חצים למעלה, שיהיו המים העליונים, וחצים למטה שיהיו המים התחתונים. הדלם [=הרימם] - העלה את המים העליונים - מעל רקיעים²¹: מעל לרקיע. הכניס לאוצר שקועים²²: הכניס למקומות העמוקים את המים התחתונים שלא יציפו את העולם. הקיף לגיון [=כינוי למים] תקועים [=תלויים]²³ וממנו יגורו נרתעים: הקב"ה הקיף את כל העולם

(כתרגום ירושלמי בראשית – בחכמתא). וכאן הוסיף והזכיר תבונה ודעת השייכים לנוצרים יש מיש בשאר הימים (עיין רבנו בחיי בבראשית פ"א המפרש הענין הטיב ע"ד הרמב"ן).

18 במדרש (ב"ר ה, א) איתא (על הפסוק בראשית א, ט) ויאמר אלהים יקוו המים: רבי אבא בר כהנא בשם רבי לוי אמר אמר הקב"ה יקוו לי המים מה שאני עתיד לעשות בהם. משל למלך שבנה פלטין והושיב בתוכו אלמים והיו משכימין ושואלים בשלומו של מלך ברמיזה ובאצבע ובמנולין (פי בסודרים) אמר המלך אלו היו פקחין על אחת כמה וכמה אתמהא! הושיב בה המלך דיורין פקחין עמדו והחזיקו בפלטין אמרו אין פלטין זו של מלך שלנו היא. אמר המלך תחזור פלטין לכמו שהיתה. כך מתחלת ברייתו של עולם לא היה קלוסו של הקב"ה עולה אלא מן המים הדא הוא דכתיב (תהלים צג, ד) מקולות מים רבים אדירים משברי ים ומה היו אומרים אדיר במרום ה' אמר הקב"ה מה אם אלו שאין להן לא פה ולא אמירה ולא דיבור והרי הן מקלסין אותי כשאברא אדם על אחת כמה וכמה! עמד דור המבול ומרד בו עמד דור אנוש ומרד בו דור הפלגה ומרד בו. אמר הקדוש ברוך הוא יפנו אלו ויעמדו ויבואו אותן שישבו בהן מקודם. הדא הוא דכתיב (בראשית ח, יב) ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה.

19 מלשון חז"ל (מו"ק ח ע"ב) מאי נברכת אר"י זו בקיע ואולי הוא מלשון בקע שהוא מחצית השקל (שמות לח, כו).
20 יסד הפייטן לשון מחצם שהוא לשון עז וקשה (כמו ומחצה וחלפה רקתו שופטים ה, כו) וכן יסד בקיעים מלשון ויבקעו המים (שמות יד, כא) עפ"י מדרש כונן (אוצר מדרשים עמ' 254) ביום ב' אמר יהי רקיע בתוך המים וגו' אמר למים התפלגו לשני חצאים ותעלו חצייכם למעלה וחצייכם למטה, וזרזו ועלו כלם למעלה. אמר להם הקב"ה אני אמרתי לכם עלו חצייכם למטה ואתם עליכם כולכם למעלה? אמרו המים לא נרד כך העיזו לפני הבורא! וכו' מה עשה הקב"ה? הושיט אצבעו וקרעם לשני חלקים ונפלו חצים למטה בעל כרחם, הה"ד (בראשית א, ו) ויאמר אלקים יהי רקיע בתוך המים אל תקרי רקיע אלא קריע. וביקש הקב"ה לשרפן עד שעמדו והתחננו לפניו להניחם. אמר להם דעו שאני מבקש להעביר בני בנעלים בתוכם אם אני מבקש לעשותכם ים, תהיו ים, ואם יבשה יבשה. מיד התנה הקב"ה עמהם זה התנאי שנאמר (שמות יד, כז) וישב הים לפנות בקר לאיתנו אל תקרי לאיתנו אלא לתנאו שהתנה עמהם בראשונה. ומכאן מפורש שקריעת ים סוף היא תוצאה ישירה של הגבורה שהראה הקב"ה כשחצה את המים ביום השני.

21 אולי י"ל שיסד רקיעים לשון רבים כרבנן (ילקוט שמעוני דברים רמז תתנה): רבנן אמרי שני רקיעין הן שנאמר (תהלים סח, לד) לרוכב בשמי שמי קדם. רבותינו אומרים שלשה שנאמר (דברים י, יד) הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים. וכן משמע בפדר"א (ריש פ"ד) דהשמים (שגם הם נקראו רקיע) נבראו ביום ראשון, והרקיע, שהוא המבדיל בין מים עליונים למים תחתונים, נברא ביום שני ע"ש הטיב.

22 במדרש (פדר"א ריש פרק ה) איתא: בשלישי היתה כל הארץ כבקעה והיו המים מכסים על פני הארץ וכשיצא הדבר מפי הגבורה יקוו המים על מקצות הארץ הרים וגבעות ונתפזרו על פני כל הארץ ונעשים עמקים עמקים ועלה תוכו של ארץ ונתגלגלו המים ונקוו המים לעמקים שנאמר (בראשית א, י) ולמקוה המים קרא ימים. מיד נתגאו המים ועלו לכסות הארץ כבתחלה עד שגער בהם הב"ה וכנסם ונתנם תחת כפות רגליו ומרדן בשעלו שלא לפחות ושלא להוסיף. ועשה חול גדר לים כאדם שהוא עושה לכרמו וכשהן עולין ורואין את החול לפניהם חוזרין לאחוריהן שנאמר (ירמיה ה, כב) האותי לא תיראו נאם ה'.

23 כמו 'והוקע אותם' (במדבר כה, ד).

מכל צדדיו במים וגם מלמעלה תלה את המים העליונים כי המים נקראו (ב"ר ה, ו) "לגיון קשה" של הקב"ה על שם שהענישו את דור אנוש ודור המבול (עיי' בהערה וגם ע"ש מדוע הזכיר ענין זה ביום ב' אע"פ שלא נקוו המים עד יום ג')²⁴. ועוברי עבירה יפחדו וירתעו מהקב"ה כשיראו את המים העומדים מוכנים להענישם בפקודת הקב"ה. ונהר יוצק²⁵ לתועים: וביום שני ברא הקב"ה גיהנם, אשר לתוכו נשפך נהר אש (נהר דינור) ובו נענשים עוברי עבירה²⁶. ונבראו כתות רבועים [=כינוי למלאכים]: וביום ב' ברא גם כן את המלאכים שיש בהם כמה ענינים שמספרם ארבע, כגון ארבע כתות מלאכים, ארבעה פנים, ארבע כנפים, ארבע חיות, ארבע דגלים²⁷. ומהם כתרשיש קבועים²⁸: ויש מהמלאכים שגודלם שתי פרסאות, ויש מהם שהם משרתים תמיד לפני ה'.

24 במדרש (ב"ר ה, ו) איתא: א"ר אלעזר מתחלת ברייתו של עולם גזר הקב"ה ואמר (בראשית א, ט) יקוו המים. [וא"כ] למה הקורא למי הים (עמוס ח, ח) הקורא למי הים (שם ט, ו) ב' פעמים? אחת בדור המבול ואחת בדור אנוש, בשביל (קהלת ג, יד) והאלהים עשה שייראו מלפניו. משל למדינה שמרדה במלך שלח המלך לגיון קשה והקיפה כדי שיראו אותו בני המדינה ויתיראו מלפניו. כך למה (תהלים לג, ז) כונס כנר מי הים? בשביל וייראו מה' כל הארץ וגו' (שם ח). ולפ"ז יובן למה יסד ר' מאיר ש"ץ ענין זה ביום ב' אע"פ שענין יקוו המים היה ביום ג'. כי כשרוצה הקב"ה להעניש את החוטאים, הוא מפר את הסדר שעשה ביום ג' (שהמים נכנסו לאוצר שקועים) ומחזיר את העולם למצבו ביום ב', ושוטף את העולם כולו במים.

25 מלה"כ (איוב כב, טז) נהר יוצק יסודם.

26 איתא בגמרא: (חגיגה יג ע"ב) רבי ירמיה בר אבא אמר אלף אלפין ישמשוניה לנהר דינור שנאמר (דניאל ז, י) נהר דינור נגד ונפק מן קדמוהי אלף אלפין ישמשוניה ורבו רבבן קדמוהי יקומון. מהיכן נפיק [נהר דינור]? מויעתן של חיות. ולהיכן שפיק? אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב על ראש רשעים בגיהנם. שנאמר (ירמיה כג, יט) הנה סערת ה' חמה יצאה וסער מתחולל על ראש רשעים יחול. ורב אחא בר יעקב אמר על אשר קומטו [נחתכו] שנאמר (איוב כב, טז) אשר קומטו ולא עת נהר יוצק יסודם. תניא אמר רבי שמעון החסיד אלו תשע מאות ושבעים וארבע דורות שקומטו קודם שנברא העולם ולא נבראו עמד הקדוש ברוך הוא ושתלן בכל דור ודור והן עזי פנים שבדור. (וכן איתא בפדר"א (פ"ד) והחיות עומדות באימה ברתת בזיע ומזיעות פניהם נהר אש מושך ויוצא לפניו שנאמר נהר דינור נגד ונפק מן קדמוהי). ויסד ענין גיהנם ביום ב' עפ"י המדרש (ב"ר ד, ו): למה אין כתיב בשני כי טוב [בכל יום מששת ימי בראשית כתוב "כי טוב" חוץ מביום השני] רבי יוחנן תני לה בשם רבי יוסי ב"ר חלפתא שבו נבראת גיהנם שנאמר (ישעיה ל, לג) כי ערוך מאתמול תפתה, יום שיש בו אתמול ואין בו שלשום (והוא יום ב').

27 הרבה עניינים של המלאכים והמרכבה הם במספר ארבע כדאיתא במדרש מעשה מרכבה פ"ד וכן בפ"ו וע"ש היטיב. ובפדר"א (פ"ד) איתא: המלאכים שנבראו ביום השני כשהן נשלחין בדברו הן נעשין רוחות שנ' עושה מלאכיו רוחות וכשהן משרתין לפניו נעשין אש שנ' משרתיו אש לזהט ד' כתות של מלאכי השרת מהלכין ומשרתין לפני הב"ה מחנה ראשונה של ימינו מיכאל מחנה שנייה של שמאלו גבריאל מחנה שלישית מלפניו אוריאל מחנה רביעית של אחריו רפאל ושכינתו באמצע. ולהלן: ודמות כסאו כענין ספור של ארבע רגלים וארבע חיות קדש קבועות בו על כל רגל ורגל ארבע פנים וארבע כנפים לאחד מהן שנאמר (יחזקאל א, ו) וארבעה פנים לאחת והם הכרובים.

28 קשה להבין ענין זה דמה ענין קביעות אצל תרשיש? (אמנם התרשיש היה קבוע בחושן, אך מה ענין החושן לכאן?) ולעז"נ שמלת מהם קאי על מלת כתרשיש וכן על מלת קבועים. בגמרא (חולין צא ע"ב) איתא: תנא כמה רחבו של סולם (שראה יעקב בחלום) שמונת אלפים פרסאות דכתיב (בראשית כח, יב) והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו עולים שנים ויורדים שנים וכי פגעו בהדי הדדי (שנים זה ליד זה דרך עליה ושניים זה ליד זה דרך ירידה) הוו להו ארבעה וכתוב ביה במלאך (דניאל י, ו) וגויתו כתרשיש, וגמירי דתרשיש (ים שנקרא תרשיש) תרי אלפי פרסי הוו. אך הר' עזריאל ב"ר יהודה בספר ערוגת הבשם כתב (ח"ב עמ' 46 על אופן אראלים

בְּהִשְׁבִּיחַ שְׁאוֹנוֹ אֲשֶׁר בָּרָאוֹ. רְאוּת כֹּחַ גְּבוּרוֹת מוֹרָאוֹ. יָעִיד גַּל לָרְעוֹ
בְּמִקְרָאוֹ. הָאוֹתִי לֹא תִירָאוּ נָאִים יְיָ קָדוֹשׁ:

בהשביח [=כאשר הרגיע] שאונו²⁹ אשר בראו: כאשר הקב"ה הרגיע את המולת הים הטבועה בו מאז בריאתו. ראות כח גבורות מוראו: מכך אפשר לראות את כח הקב"ה וגבורותיו ונוראותיו. יעיד גל לרעו במקראו: ועל זה כל גל שבים מעיד לשכנו בלשון הנביא שבמקרא. האותי לא תיראו נאם ה'³⁰ קדוש: והמשך הפסוק הוא אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו³¹.

[יום שלישי: כינוס המים לימים, בריאת דשאים ועשבים וגן עדן]

זָכַר עֲשֵׂה לְנַפְלָאוֹתָיו. זְנוּיוֹת דְּבַר מְלֵאוֹתָיו. זְכוּת מִרְחֹק קְרִיאוֹתָיו. וְרָדָה עֲדָן
לְבְרִיאוֹתָיו: חֶלֶק שֵׁם מְנוֹתָיו. חֶשֶׁךְ יוֹשְׁבֵי כְלָאוֹתָיו. חֶפֶת כְּבֹד נְוֹתָיו. יִשְׁבְּעוּ
זֵיו הַנְּאוֹתָיו: טַפֵּס אֶפְסֵי פְאוֹתָיו. אֵילָנוֹת וְדִשְׁאֵי נְאוֹתָיו. טָלָלִם כְּתָאב
תַּפְלוֹתָיו. טוֹב נִשְׁנָה בְּכַפְלוֹתָיו:

זכר עשה לנפלאותי³²: ענין צמיחת האילנות והדשאים במעשה בראשית הם זכר ורמז לניסים

וחשמלים לשבת א' אחר פסח מ"פ) שלא כל המלאכים הם אלפיים אמה אלא דיש מלאך שגיותו אלפיים אמה. ונלע"ד עפ"ז דלכן יסד פה ומהם כתרשיש. ושם כתב ג"כ דגימטריא של "כתרשיש" הוא "המלאך הוא שילוש של עולם" (והוא עפ"י הגמרא (פסחים צד ע"א) אמר רבא שיתא אלפי פרסי הוי עלמא). והנה בגמרא (חגיגה יד ע"א) איתא כל יומא ויומא נבראין מלאכי השרת מנהר דינור ואמרי שירה ובטלי שנאמר (איכה ג, כג) חדשים לבקרים רבה אמונתך. אך במדרש (ב"ר עח, א) איתא: ר' חלבו בשם ר' שמואל בר נחמן אמר לעולם אין כת של מעלה מקלסת ושונה אלא בכל יום בורא הקב"ה כת של מלאכים חדשה והן אומרים שירה חדשה לפניו והולכין להם. א"ר ברכיה השבתי את ר' חלבו והא כתיב (בראשית לב, כז) ויאמר שלחני כי עלה השחר והגיע זמני לומר שירה! אמר לי חנוקא סברת למחנקני? אמרית מה הוא דין דכתיב ויאמר שלחני כי עלה השחר? אמר לי זה מיכאל וגבריאל שהן שרים של מעלה דכולא מתחלפין ואינון לא מתחלפין. וכן הוא מפורש בזוהר (ח"א, מ) מדורא רביעאה, הוא אתר דנהיר, ותמן הוא נהירו למלאכי עלאי די בסטר ימינא. [המדור הרביעי הוא מקום האורה ושם הוא האורה למלאכים העליונים אשר מצד ימין] ופתחי שירתא וסיימי, ולא אזלין לאעברא כהני קדמאי דפתחין שירתא ומתוקדן ומתעברן בנור דליק, ותבין ומתחדשין כמלקדמין. [והם פותחין בשירה וגומרים ואינם הולכים וכלים כאלו אשר במדור הראשון שהם פותחין בשירה ונשרפים ועוברים באש ואח"כ מתחדשין כמקודם] והני קיימין בדוכתייהו ולא מתעברן, והני מלאכי דרחמי דלא משניין לעלמין. [ואלו קיימים במקומם ואינם עוברים ואלו הם מלאכי הרחמים שאינם משתנים לעולם] ועלייהו כתיב (תהלים קד, ד) עושה מלאכיו רוחות וגו', ואלין עבדין שליחותיהו בעלמא. [ואלו הם שעושים שליחותם בעולם]. ושמא יש לפרש שאלו הקבועים הם הם אלו שגוייתם כתרשיש, כי מלת וגויתו כתרשיש בדניאל נאמרה על המלאך גבריאל כדאיתא בגמרא (יומא עז ע"א) והוא מהמלאכים הקבועים כדאיתא בב"ר (שם).

29 מלה"כ (תהלים סה, ח) משביח שאון ימים.

30 לה"כ (ירמיה ה, כב).

31 פרושו באגדת רבה בב"ח (ב"ב עג ע"א) ורמי לה גלא קלא לחברתה חבירתי שבקת מידי בעלמא דלא שטפתיה דניתי אנא ונחרביה [וגל אחד הרים את קולו לחברו ושאל: האם הנחת משהו בעולם שלא הצפת אותו, כי אם יש, אני אבוא ואחריבהו] א"ל פוק חזי גבורתא דמריך, דאפילו מלא חוטא חלא לית דעבר [ענה לו הגל, בא וראה גבורתו של הקב"ה שאפילו את גבול הים שהוא כמלוא חוט חול אין גל שיכול לעבור אותו] שנאמר (ירמיה ה, כב) האותי לא תיראו נאם ה' אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו.

32 לה"כ (תהלים קיא, ד).

דומים שיהיו בצומח לעתיד לבא³³. זויות [=פינות] דרך מלאותיו [=כינוי למים שמלאו את העולם]: הקב"ה צמצם את המים, שמקודם מלאו את כל העולם, לקרן זוית, והוא הים³⁴. זכות מרחוק קריאותיו³⁵: בזכות אברהם אבינו (שקראו הקב"ה מרחוק)³⁶. זרדה³⁷ [=הצמיחה]³⁸ עדן לבריותיו: לכן הוא הצמיח גן עדן לאדם הראשון שבראו. חלק שם מנותיו³⁹ [=משכנותיו]: שם בגן עדן חלק מנה יפה. חשך יושבי כלאותיו⁴⁰: לצדיקים היושבים בחושך בעולם הזה⁴¹, כמו בבית כלא. חפת כבוד⁴² נוותיו: הקב"ה יעשה לצדיקים חופה בגן עדן ושם ישכנו⁴³. ישבעו זיו הנאותיו⁴⁴: ושם ישבעו ויהנו מזיו השכינה⁴⁵. טכס [=סדר] אפסי פאותיו אילנות ודשאי נאותיו:

פסוק
מח"מ 1234567

33 בספרא (בחקותי, א) ונתנה הארץ יבולה: לא כדרך שהיא עושה עכשיו, אלא כדרך שעושה בימי אדם הראשון. ומנין שהארץ עתידה להיות נזרעת ועושה פירות בן יומה? תלמוד לומר (תהלים קיא, ד) זכר עשה לנפלאותיו. וכן הוא אומר (בראשית א, יא) תדשא הארץ דשא עשב מלמד שבו ביום שהיה נזרעת בו ביום עושה פירות. ועץ השדה יתן פרי (שם): לא כדרך שהיא עושה עכשיו, אלא כדרך שעשתה בימי אדם הראשון. ומנין שהעץ עתיד להיות נטוע ועושה פירות בן יומה? תלמוד לומר זכר עשה לנפלאותיו. ואומר (שם) עץ פרי עושה פרי למינו מלמד שבו ביום שהוא נטוע בו ביום עושה פירות.

34 על הפסוק (בראשית א, ט) יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד: איתא במדרש: (ב"ר ה, ב) רבי יודן בשם רבי לוי ורבי ברכיה בשם רבי יודן ב"ר שמעון אומר כל העולם כלו מים במים ואתה אומר אל מקום אחד? אתמהא! משל לעשר נודות נפוחות מונחות בטרקלין. נצרך המלך למקומן מה הוא עושה להן? מתירן ומוציא את רוחן ומסלקן בזוית אחד. כך דרך הקב"ה על מי בראשית וסילקן בים אוקיינוס הה"ד (איוב יב, טז) הן יעצור במים ויבשו וגו' (שם ט, ח) ודורך על במתי ים.

35 מלה"כ (ישעיה מו, יא) קרא ממזרח עיט מארץ מרחק איש עצתי.
36 על הפסוק (בראשית ב, ח) וישם שם את האדם איתא במדרש (ב"ר טו, ד) רבי נחמיה אמר פיתה [הקב"ה] אותו [את אדם הראשון]. [משל] למלך שעשה סעודה והזמין אורח. כך הזמין הקב"ה את אדם בזכותו של אברהם הה"ד [אדם הראשון אומר] (תהלים קלט, ב) אתה ידעת שבתי וקומי בנת לרעי מרחוק. שבת, בתוך גן עדן. וקומי, טירופי מתוכה. בנתה לרעי מרחוק, באיזה זכות יעצת לבראני? בזכות אותו שהוא בא מרחוק הה"ד (ישעיה מו, יא) קורא ממזרח עיט מארץ מרחק איש עצתי. ויסד מרחוק קריאותיו על אברהם אבינו שקראו הקב"ה מרחוק.

37 מלשון חז"ל (יומא מז ע"א) וזרד אמי עלה לגג ופר"ח דזרד הוא צמח.

38 לפי פר"ח בגמרא (יומא מז ע"א). ולפרש"י (שם) שזרד היינו בירור צ"ל זרדה עדן, ברה ושמרה כעדן.

39 כלה"כ (תהלים טז, ה) ה' מנת חלקי וכוסי.

40 מלה"כ (ישעיה מב, ז) מבית כלא יושבי חשך.

41 משמע שגן עדן מזומן לצדיקים היושבים בחושך בעולם הזה והכי איתא במדרש (ילקוט שה"ש רמז תתקצד) על הרי בשמים. אין לך בכל הנטיעות מקום דחוק כאותו של בשמים, לפי שבעולם הזה עובדי אלילים שמשולים כקוצים הם בריח וישראל דחוקים, ולעתיד לבא העם ההולכים בחשך ראו אור גדול.

42 מלה"כ (ישעיה ד, ה) כי על כל כבוד חפה.

43 בגמרא (ב"ב ע"א) ואמר רבה א"ר יוחנן עתיד הקב"ה לעשות שבע חופות לכל צדיק וצדיק שנאמר (ישעיה ד, ה) וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונוגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חופה [ענן יומם אחד ועשן ב' ונוגה ג' אש ד' להבה ה' כי על כל כבוד ו' חופה ז' וע"ש עוד] מלמד שכל אחד ואחד עושה לו הקדוש ברוך הוא חופה לפי כבודו.

44 מלשון חז"ל (ברכות יז ע"א) ונהנים מזיו השכינה.

45 איתא בגמרא (ברכות יז ע"א) מרגלא בפומיה דרב העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה שנאמר (שמות כד, יא) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו.

הקב"ה סדר שכל העולם, עד סופו, יהיה מלא אילנות, צמחים ודשאים נאים. טללם כתאב תפלותיו: ביום ששי הקב"ה הוריד טל על הארץ וצמחו הדשאים שברא ביום שלישי. ללמדך שהקב"ה התאוות לתפילת הצדיק, (אדם הראשון שהיה צדיק באותו זמן)⁴⁶. טוב נשנה בכפלותיו: מלת "כי טוב" נשנתה ונכפלה ביום שלישי⁴⁷.

יִתְּנוּ צְדָקוֹת חַיִּי וְקָיִים. יַעֲן מַעֲשָׂיו פֶּגֶן לְמַאֲוִים. חָל שֶׁר הָעוֹלָם וְסִיָּם. יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׁמַח בְּמַעֲשָׂיו יְיָ קְדוֹשׁ:

יתנו צדקות⁴⁸ חי וקיים: הברואים יגידו שבחי הקב"ה. יען מעשיו כון למאויים [=לרצונם שלא התבטא]: כי הוא נתן בינה בלב הדשאים והטה אותם למלא את רצונו, כי הדשאים יצאו כל אחד למינהו אע"פ שלא נצטוו על כך בפרוש⁴⁹. חל שר העולם וסיום: פתח שר העולם את פיו בשירה ואמר את המלים שבהם תהלים קה, "ברכי נפשי" מסתיים. יהי כבוד ה' לעולם ישמח

46 בגמרא (חולין ס"ב) איתא: רב אסי רמי כתיב (בראשית א, יב) ותוצא הארץ דשא בתלת בשבתא וכתיב (שם ב, ה) וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ במעלי שבתא [משמע שעוד בערב שבת לא נבראו]. מלמד שיצאו דשאים [ביום ג'] ועמדו על פתח קרקע עד שבא אדם הראשון ובקש עליהם רחמים וירדו גשמים וצמחו. ללמדך שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים.

47 במדרש (ב"ר ד, ו) איתא: למה אין כתיב בשני כי טוב וכו' א"ר שמואל לפי שלא נגמרה מלאכת המים לפיכך כתוב בשלישי כי טוב שני פעמים אחד למלאכת המים ואחד למלאכתו של יום.

48 מלה"כ (שופטים ה, יא) שם יתנו צדקות ה'.

49 מלת יתנו קאי אמלת מעשיו שלאחריו, שמעשי ה' יספרו צדקותיו, ומלת למאויים קאי אמלת צדקות, ופרושו: לרצון צדקות ה' וחוקיו (וכן פירש רד"ק (תהלים קס, ט) אל תתן ה' מאויי רשע, תאוותו). וזהו פרושו: במדרש תנחומא (משפטים ז) נמצא פרוש על הפסוק (ויקרא יח, ד) ואת חקותי תשמרו ללכת בהם: [נאמר על] דברים שיצר הרע משיב עליהן ואמות העולם משיבין עליהן תשובה נכי הם חוקים בלא טעם]. אלו הן: לבישת שעטנז, ואכילת חזיר, ורוק היבמה, והרבעת כלאים, ושור הנסקל, ועגלה ערופה, וצפורי מצורע, ופטר חמור, ובשר בחלב, ושעיר המשתלח. ושם תאמר מעשה תהו הן ת"ל (שם) אני ה'. אני חקקתי ואין לך רשות להרהר בהן. (וקשה שהשמיט פרה אדומה שהכל מודים שהיא חוקה ושהשטן ויצר הרע והאומות משיבין עליהם. וע"כ צריך להוסיף פרה אדומה. וכן יש להחשיב כלאי בהמה וכלאי בגדים כחד כמ"ש (ויקרא יט, יט) את חקתי תשמרו וקאי אהרבעה, אנטיעה ואלבישה.) ויש במדרש זה י' חוקים. ושם לפ"ז יובן למה יסד "חי וקיים" כי חי וקיים אותיות י' חוקים ועליהם נאמר את חקתי תשמרו. ובירושלמי (ריש מס' כלאים) נדרש: תני מניין שאין מרכיבין עץ סרק על גבי עץ מאכל ולא עץ מאכל על גבי עץ מאכל מין בשאינו מינו? מניין תלמוד לומר את חקתי תשמרו. ר' יונה ר' לעזר בשם כהנא דר' לעזר היא משום חוקים שחקקתי בעולמי [שאלו החקים טבועים בשורש הבריאה]. מעתה [אם כן, שאלה חוקים המושרשים בטבע העולם] אסור לאדם הראשון [ולשאר הגוים להרכיב כלאים]! ר' יוסי בשם רבי הילא דברי הכל היא [שבאמת גם לגוי אסור כלאים] משום חוקים שחקקתי בעולמי. תני בשם רבי לעזר מותר הוא גוי לזרוע וללבוש כלאים אבל לא להרביע בהמתו כלאים ולא להרכיב אילנו כלאים. למה? מפני שכתוב בהן [בבהמות ובאילנות] למיניהן. והרי דשאין כתיב בהן למיניהן! אין כתיב בציוי [נשצוה אותם הקב"ה לצאת למיניהם] אלא בהוצאה [שדרשו קל וחומר ויצאו למיניהם, ולכן לגוי מותר]. ע"כ לשון הירושלמי. אך לישראל אסור לזרוע כלאים אע"פ דלא כתיב בציוי כיון דהדשאים כונו לרצון ה' שחקק בעולמו אע"פ שלא פירש, ויצאו למיניהם, והישראל מקיים לא רק את רצון ה' המפורש אלא גם את מאווייו – רצונו שלא פירש. ולפ"ז פרוש הפיוט כך הוא: מעשי הקב"ה יגידו את צדקות החוקים שהטביע ושחקק בעולמו, כי הוא נתן בינה בלב מעשיו לכוון לרצונו ולחשקו [בכך שקיימו את רוח החוקים מרצונם ומדעתם אע"פ שלא נצטוו בפרוש עליהם]. ומזה ראה שהחוקים האלו, שהם רצון ה', טבועים ומושרשים בעולם הטבע.

במעשיו⁵⁰ ה' קדוש: כאשר ה' רואה שמעשי ידיו טורחים להבין מה רצונו אפילו בלי ציווי מפורש, הוא שמח וכבודו מתגדל⁵¹.

אוצר החכמה

[יום רביעי: בריאת חמה ולבנה כוכבים ומזלות, מיעוט הירח וחשיבותו]

יָחִיד בִּיתִירָה בִּינָה. יָצַר חֲמָה וּלְבָנָה. יָקָר לָכֶת בְּהִכְיָנָה. כְּבִין קְעָרוֹת
הַלְבִּינָה: כְּפֹתָה קוֹבֵלֶת עֲלֵבֹנָה. כָּאֻז בְּגִבְעַת הַלְבֹנָה. כְּחִדְשָׁה קָרֵב
קָרְבָּנָה. כְּפָר עָלֵי רֵבֹנָה: לְמִנִּין קֶטֶן חֲשִׁבֹנָה. לְנַחֵם שְׁלֹם מְדַאֲבֹנָה.
לְהַשְׁקִיעַ אֹרֶךְ הַגְּדוֹל וּלְלַבְּנָה. מְאֹרֶת הַקֶּטֶן לְכֹנְנָה:

יחיד ביתירה בינה⁵² יצר חמה ולבנה: הקב"ה עשה חמה ולבנה ע"י הבינה שהיא כח הנקבה⁵³ (כי גם החמה גם הלבנה הם צורות לחומר ההיולי הראשון). יקר [=אור] לכת⁵⁴ בהכינה: הקב"ה יסד וכונן את הלבנה שתהיה אור המהלך מהר, כמו שכתוב בירושלמי: מה שהחמה מהלכת לשלושים יום לבנה מהלכת לשני ימים ומחצה⁵⁵. כבין שני קערות הלבנה: לובן (זוהר) הלבנה נראה כאילו הוא בוקע מאחורי שתי קערות עגולות וככל שהחודש נמשך, כן בולטת הלבנה מהקערות עוד ועוד, עד שביום ט"ו היא מגולה כולה, ואחר כך היא חוזרת ומתכסית מאחורי הקערות עד שהיא מתכסית כולה בראש חודש⁵⁶. כפותה קובלת עלבונה: הלבנה הצטמצמה כאדם הקשור, ואינו יכול להתגדל ולהתפשט כרצונו, ולכן היא מתלוננת להקב"ה על הבושה שיש לה. כאז בגבעת

אוצר החכמה

50 כלה"כ (תהלים קד, לא).

51 בגמרא (חולין ס ע"ב) דרש רבי חנינא בר פפא יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו פסוק זה שר העולם אמרו בשעה שאמר הקב"ה למינהו באילנות נשאו דשאים קל וחומר בעצמן אם רצונו של הקב"ה בערבוביא למה אמר למינהו באילנות? ועוד ק"ו ומה אילנות שאין דרכן לצאת בערבוביא אמר הקב"ה למינהו אנו על אחת כמה וכמה! מיד כל אחד ואחד יצא למינו. פתח שר העולם ואמר יהי כבוד ה' לעולם.

52 מלשון חז"ל (נדה מה ע"ב) שנתן הקדוש ברוך הוא בינה יתירה באשה יותר מבאיש.

53 בגמרא (נדה מה ע"ב) איתא על הפסוק (בראשית ב, כב) ויבן ה' אלהים את הצלע, מלמד שנתן הקדוש ברוך הוא בינה יתירה באשה יותר מבאיש. והבינה היא משורש הנקבה כידוע מהפסוק (משלי ב, ג). ופרשו שיצירת המאורות היתה צורה בחומר ההיולי הקדמון שנברא כבר ביום הראשון. אכן סוד העיבור, שעניינו יתרון שנת החמה על שנת הלבנה, מיוסד על הבינה כמ"ש (דה"א יב, לג) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים וכו' ונאמר (יחזקאל יב, ב) בא אל בינות לגלגל.

54 מלה"כ (איוב לא, כו) וירח יקר הולך.

55 ירושלמי, ראש השנה פ"ב ה"ד, מה שחמה מהלכת לשלושים יום הלבנה מהלכת לשני ימים ומחצה. נכי החמה סובבת את העולם בכ-360 יום, והלבנה בכ-30 יום. יוצא שהלבנה "ממהרת" פי 12 מהחמה. $2.5 = 30/12$ ושם איתא א"ר יונה לית כאן שיעורא אלא אפילו פרא מיכן [אין השיעור מדויק אלא אפילו בפחות זמן מכן [כט יום ומחצה] הוא מהלך הלבנה].

56 בפדר"א (פ"ז) איתא: מדור הלבנה בין ענן לערפל עשין כמין שני קערות כפויות זו על גב זו וכשהוא מולד לבנה אלו שני עננים הופכים את פניהם ברוח מערבית והוא יוצא מבין שניהם כמין שופר. בלילה הראשון מדה אחת, בלילה השני מדה שנית, וכן עד חציו של חדש עד שהוא מתגלה כלו. ומחציו של חדש אלו שני עננים הופכים את פניהם לרוח מזרחית. פאת הלבנה שיצא מתחילה מתחיל ונכנס ומתכסה בין שניהם. בלילה הראשון מדה אחת בלילה השני מדה שנית עד סופו של חדש עד שמתכסה כלו ומנין שהוא נתון בין שני עננים שנאמר (איוב לח, ט) בשומי ענן לבושו וערפל חתולתו. ומנין שהוא מתכסה כולו שנאמר (תהלים פא, ד) תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגנו, ביום שמתכסה כלו.

לה. כאז בגבעת הלבונה⁵⁷ [=כינוי לבית המקדש] כחדשה קרב קרבנה כופר עלי רבונה: פעם בבית המקדש היו מקריבים קרבן כשהיא התחדשה ואותו קרבן היה לכפרה על הקב"ה על שמיעט את הירח⁵⁸. למנין קטן [=כינוי ליעקב] חשבונה: האח הקטן, יעקב, מונה ומחשב חדשים ועתים לפי הלבנה שגם היא קטנה⁵⁹. לנחם שלם מדאבונה: וכמו שהלבנה מתחדשת בכל חודש כן בני"י יתחדשו לעתיד לבא, וע"י כן תנחם ירושלים. להשקיע אור הגדול [=כינוי לגדולתו של עשו] וללבנה [=לביישה]: להשפיל ולבייש את אורו [גדולתו] של עשו, האח הגדול. מאור הקטן⁶⁰ [=כינוי לגדולתו של יעקב] לכוננה: ולבנות ולחזק את אורו [גדולתו] של יעקב, האח הקטן, וכן את בית דוד שהוא נקרא קטן (כמ"ש (ש"א יז, יד) ודוד הוא הקטן) ומלכותו נמשלה לירח (כמ"ש (תהלים פט, לח) כירח יכון עולם)⁶².

לְזָכֹר צִיּוֹן יֶחֶד צְבָאָתָם. חֲנָכַל שְׁצֵם וְכָל-רִבְתָּם. יֶחֶד לְמַעְלָה הַשְּׁלִישִׁית
מִמְּבוֹאָתָם. יֶבְאוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְפָנֶיךָ אֲדֹנָי קְדוֹשׁ:

לזכר ציון יחד צבאותם: כל צבא השמים ברא הקב"ה לזכר בני ישראל וירושלים⁶³. חנכ"ל

57 מלה"כ (שה"ש ד, ו) ואל גבעת הלבונה. במדרש (ב"ר נה, ז) איתא על הפסוק (בראשית כב, ב) אל ארץ המוריה, רבנן אמרי למקום שהקטורת קריבה המד"א (שה"ש ד, ו) אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה [ונקרא הר המוריה ע"ש המור שהיה בקטורת].

58 בגמרא (חולין ס ע"ב) איתא: רבי שמעון בן פזי רמי כתיב (בראשית א, טז) ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים וכתוב (שם) את המאור הגדול ואת המאור הקטן אמרה ירח לפני הקב"ה רבש"ע אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד? אמר לה לך ומעטי את עצמך! אמרה לפניו רבש"ע הואיל ואמרתי לפניך דבר הגון אמעית את עצמי? אמר לה לך ומשלי ביום ובלילה! אמרה ליה מאי רבותיה [מה חשיבותי] דשרגא בטיהרא מאי אהני [שמה הועיל נר בצהריים]? אמר לה זיל לימנו בך ישראל ימים ושנים! אמרה ליה יומא נמי אי אפשר דלא מנו ביה תקופותא דכתיב והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים. [אמר לה] זיל ליקרו צדיקי בשמיך יעקב הקטן שמואל הקטן דוד הקטן. חזייה דלא קא מיתבא דעתה אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי שמיעטתי את הירח והיינו דאמר ר"ש בן לקיש מה נשתנה שעיר של ראש חדש [מכל החגים] שנאמר [רק] בו [לחטאת] לה' (במדבר כח, טו)? אמר הקב"ה שעיר זה יהא כפרה על שמיעטתי את הירח.

59 במדרש (ב"ר ו, ג) איתא: רבי לוי בשם רבי יוסי בר אלעאי אמר דרך ארץ הוא שיהא הגדול מונה לגדול והקטן מונה לקטן עשו מונה לחמה שהיא גדולה ויעקב מונה ללבנה שהיא קטנה.

60 מלה"כ (בראשית א, טז) ואת המאור הקטן.

61 במדרש (שם) איתא א"ר נחמן והוא (גדול מונה לגדול וכו') סימן טב. עשו מונה לחמה שהיא גדולה מה חמה הזאת שולטת ביום ואינה שולטת בלילה כך עשו יש לו חלק בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא. יעקב מונה ללבנה שהיא קטנה מה הלבנה הזו שולטת בלילה וביום כך יעקב יש לו חלק בעולם הזה ובעולם הבא. רב נחמן אמר כל זמן שאורו של גדול קיים אין אורו של קטן מתפרסם שקע אורו של גדול מתפרסם אורו של קטן כך כל זמן שאורו של עשו קיים אין אורו של יעקב מתפרסם שקע אורו של עשו מתפרסם אורו של יעקב.

הה"ד (ישעיה ס, א) קומי אורי כי בא אורך כי הנה החשך יכסה ארץ וגו' (והיא נבואת נחמה על ירושלים). הלבנה היא סימן למלכות בית דוד כדאיתא בגמרא (ר"ה כה ע"א) אמר ליה רבי לרבי חייא זיל לעין טב וקדשיה לירחא [לך לעין טב וקדש הלבנה] ושלח לי סימנא [שאכן קידשתה] דוד מלך ישראל חי וקים [ופרש"י שבחר בצופן הזה כין דוד מלך ישראל נמשל כלבנה, שנאמר בו (תהלים פט, לח) כסאו כשמש נגדי כירח יכון עולם. וע"י בפסיקתא רבתי (החודש יז) עוד מזה ובפרוש רבנו בחיי עה"ת (בראשית לח, ל) האריך בזה, וע"ש היטיב.

63 במדרש (ילקוט שמעוני ישעיה רמז תע) על הפסוק (ישעיה מט, יד) ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני: היינו

שצ"ם⁶⁴ וכל רבואתם: ובכללם כוכבי הלכת (חמה, נוגה, כוכב, לבנה, שבת, צדק, מאדים) וכל רבבות הכוכבים הנלווים אליהם. יחד למעלה השלישית: כל צבא השמים יחד הם למעלה ברקיע השלישי⁶⁵. ממבואתם [=ממקום שקיעתם⁶⁶] יבאו וישתחוו לפניך ה' ⁶⁷קדוש: כל צבא השמים מהלכים ממזרח למערב בכל יום. ובגמר מלאכתם, כאשר הם שוקעים בצד מערב, הם באים ומשתחווים לפניך כי השכינה במערב⁶⁸.

[יוצר החכמה] יום חמישי: יצירת הדגים, והלויתן, סעודת העולם הבא, ונבואת יונה]

מִי כָל נְהָרוֹת אֵיתָן. מִפְּלֵא פַעֲלוֹ וְאֵימָתָן. מִמֵּיִם צָר צוּרוֹת שֶׁבַח לְשִׁמּוֹ יִתָּן:

נוֹצֵר לְיוֹם נַחְמָה לְשַׁחֵק-בּוֹ לְוִיתָן. נָאָה מָנָה וְנִפְּהָ לְיוֹשְׁבֵי גִנַּת בֵּיתָן. סָחַר

סֶכֶךְ וְצִלְצֵל וּבָשׂוֹר יְרוּשָׁלַּיִם וְיוֹתָן. סֵעַד בּוֹ לְכַבּוֹד זֵיו שְׂדֵי נֶתָן:

מִי כָל [=מדד] נְהָרוֹת אֵיתָן⁶⁹: מִי הוּא שְׂמַדֵּד אֶת הַנְּהָרוֹת הַעֲצוּמִים. מִפְּלֵא פַעֲלוֹ וְאֵימָתָן [=ומטיל אימה]: אֲשֶׁר מַעֲשִׂיו נִפְלְאִים וּמִטִּילִים אִימָה. מִמֵּיִם צָר צוּרוֹת: הַקֶּבֶ"ה עֹשֶׂה צוּרוֹת הַדָּגִים מִן הַמֵּיִם. שֶׁבַח לְשִׁמּוֹ יִתָּן: וְזֶה שֶׁבַח גָּדוֹל לַהֲקֶבֶ"ה כִּי אֵין אָדָם יִכּוֹל לַעֲשׂוֹת כֵּן. נוֹצֵר לְיוֹם נַחְמָה לְשַׁחֵק בּוֹ לְוִיתָן⁷⁰: הַקֶּבֶ"ה בְּרָא אֶת הַלוִּוִיתָן כְּדִי שֶׁהַצְּדִיקִים, לַעֲתִיד לְבֹא, יִשְׁתַּעֲשְׂעוּ

עזובה היינו שכוחה! א"ר אלעזר אמר כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אדם נושא אשה על אשתו זוכר מעשה ראשונה ואתה עזבתני! אמר לה הקב"ה בתי י"ב מזלות בראתי ברקיע כנגד י"ב שבטים, ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלשים חיל, ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים ריהטון, ועל ריהטון בראתי שלשים ליגיון, ועל כל ליגיון בראתי לו שלשים גסתרא, ועל כל גסתרא בראתי לו שלשים קירטון, ועל כל קירטון בראתי לו שס"ה כוכבים כמנין ימות החמה וכולם לא בראתי אלא בשבילך ואת אומרת שכחתני ועזבתני? (ובגמרא (ברכות לב ע"ב) הגירסא קצת שונה).

64 הוא סדר שימוש המזלות מיום א' בבוקר. ביום ראשון בתחילת הבוקר משמשת חמה (ולכן נקרא יום ראשון בפי הגויים – יום החמה [זאנטעג; Sunday]) לשעה ראשונה, ואחר כך נגה בשעה השנייה וכו'.

65 בגמרא (חגיגה יב ע"ב) איתא: ריש לקיש אמר שבעה [רקיעים הן] ואלו הן וילון, רקיע, שחקים, זבול, מעון, מכון, ערבות. וילון אינו משמש כלום אלא נכנס שחרית ויוצא ערבית ומחדש בכל יום מעשה בראשית שנאמר (ישעיהו מ, כב) הנוטה כדוק שמים וימתחם כאהל לשבת. רקיע שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות קבועין שנאמר (בראשית א, יז) ויתן אותם אלהים ברקיע השמים. משמע דחמה לבנה ומזלות במעלה השנית, וכן יסד ר' מאיר ש"ץ עצמו בפיוט כבודו אות (אופן לשבת אחר שבועות מנהג פולין) "והשנית/ להוד תכנית/ בכס גדלה ומרכבה/ ושם השר/ שנים עשר/ כל"ש צ"מחן וכל צבא". אלא איברא דר' מאיר ש"ץ יסד כאן לפי המדרש דב"ר (ב, לב) ר' אליעזר אומר ד' רקיעים הן שמים, ושמי שמים, רקיע, שחקים, מעון, זבול, ערבות. משמע דרקיע הוא אכן במעלה השלישית (ונראה דגם לר"א חמה ולבנה ומזלות ברקיע). וכן הוא בפרוש במדרש סדר רבה דבראשית (אות לז) שהרקיע הראשון הוא וילון, "ולמעלה מן וילון, שמים וכו' ולמעלה מן שמים רקיע שקבועים בו חמה ולבנה כימה וכסיל כוכבים מזלות מושלים" עיי"ש היטיב כי אכמ"ל.

66 מבוא השמש פי' שקיעת השמש.

67 מלה"כ (תהלים פו, ט).

68 בגמרא (סנהדרין צא ע"ב) אמר ליה אנטונינוס לרבי מפני מה חמה יוצאה במזרח ושוקעת במערב? אמר ליה אי הוה איפכא נמי הכי הוה אמרת לי אמר ליה הכי קאמינא לך מפני מה שוקעת במערב? אמר ליה כדי ליתן שלום לקונה [כשגמרה מלאכתה בזמן שקיעתה] שנאמר (נחמיה ט, ו) וצבא השמים לך משתחווים [שהשכינה במערב].

69 מלה"כ (תהלים עד, טו) אתה הובשת נהרות איתן.

70 מלה"כ (תהלים קד, כו) לויתן זה יצרת לשחק בו.

בו (שיראו את מאבקו עם שור הבר) ⁷¹. נאה מנה ויפה ⁷² ליושבי גנת ביתן ⁷³ [=כינוי לגן עדן]: הליתן יהרג במאבק והקב"ה יעשה סעודה מבשרו לצדיקים היושבים בגן עדן ⁷⁴. סחר ⁷⁵ סכך וצלצל [=מעין סוכה בלי דפנות העשויה לצל בלבד]: מה שנשאר מבשר הליתן יחלקוהו ויעשו בו סחורה בשווקי ירושלים, ומהעור יעשה הקב"ה סוכה (עם דפנות) לצדיקים שיזכו לכך, ולצדיקים שלא יזכו כ"כ יעשה להם צלצל (סוכה בלא דפנות). ובשור [=ובחומת] ירושלים זיותן [=לשון אור מבהיק]: ומה שישאר מהעור יתלהו הקב"ה על חומות ירושלים וזיו אורו יבהיק עד סוף העולם ⁷⁶. סעד בו לכבוד זיו שדי ניתן: גם העוף הענק הנקרא זיו שדי, שגם הוא

71 והכי איתא במדרש (ויק"ר יג, ג) א"ר יודן ברבי שמעון בהמות וליתן הן קניגין (ציד שעשועים) של צדיקים לעתיד לבא וכל מי שלא ראה קניגין של אומות העולם בעוה"ז זוכה לראותה לעוה"ב. כיצד הם נשחטים? בהמות נותן לליתן בקרניו וקורעו וליתן נותן לבהמות בספיריו ונוחרו. וכן יסד באקדמות טלוליה דליתן ותור תור רמזתא [שחוק הליתן ושור הבר] וחד בחד כי סבין ועבד קרבותא [ואיך אחד נאבק בשני]. כאן משמע שהשחוק עם הליתן יהיה ביום ביאת המשיח שהוא יום נחמה. אך בפיוט אדיר ונאה בקודש (יוצר לשבת אחר שבועות מ"פ) יסד ר' מאיר בר יצחק ש"ץ יום אחרון לשחק ליתן, ומשמע שיהיה ביום תחית המתים שהוא יום אחרון. וכבר פלפל בזה ר' עזריאל ב"ר יהודה בספר ערוגת הבשם (ח"א עמ' 166-167). גם רוו"ה בפרושו לאקדמות כתב שר' מאיר ש"ץ כלל בחדא מחתא מדרשים האמורים לגבי תחית המתים עם מדרשים האמורים לגבי ביאת המשיח.

72 מלשון חז"ל (ביצה טו ע"ב) שיכרוך מנה יפה לשבת.

73 מלה"כ (אסתר א, ה) גינת ביתן המלך.

74 איתא במדרש (ב"ר ז, א) כתיב (תהלים פו, ח) אין כמוך באלהים ה' ואין כמעשיך. בנוהג שבעולם בשר ודם צר צורה ביבשה אבל הקדוש ברוך הוא צר צורה במים שנאמר (בראשית א, 9) ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה. עוד אפשר לפרש שאלו שני עניינים. ענין א': נוצר ליום נחמה פי' שביום הנחמה לעתיד לבא יעשה הקב"ה סעודה לצדיקים מבשר הליתן כדאיתא בגמרא (ב"ב עד ע"ב) אמר רב יהודה אמר רב כל מה שברא הקב"ה בעולמו זכר ונקבה בראם אף ליתן נחש בריח וליתן נחש עקלתון זכר ונקבה בראם ואלמלי נזקקין זה לזה מחריבין כל העולם כולו [שיהיו להן ולדות הרבה גדולים שמחריבין את העולם]. מה עשה הקב"ה? סירס את הזכר והרג הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא שנאמר (ישעיה כז, א) והרג את התנין אשר בים. וכו' וליעביר איפכא פי' שיסרס את הנקבה וימלח את הזכר? איבעית אימא נקבה מליחא מעלי [אם תרצה אומר שנקבה מלוחה משובחת מהזכר המלוח] איבעית אימא כיון דכתיב (תהלים כד, כו) ליתן זה יצרת לשחק בו בהדי נקבה לאו אורח ארעא [עם הנקבה אינו לפי כבודו לשחק בה] ענין ב': לשחק בו ליתן עפ"י הגמרא (ע"ז ג ע"ב) אמר רב יהודה אמר רב שתיים עשרה שעות הוי היום שלש הראשונות הקדושות ברוך הוא יושב ועוסק בתורה שניות יושב ודן את כל העולם כולו כיון שרואה שנתחייב עולם כלייה עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים שלישיות יושב וזון את כל העולם כולו מקרני ראמים עד ביצי כנים רביעיות יושב ומשחק עם ליתן שנאמר (שם) ליתן זה יצרת לשחק בו. אלא דלפ"ז קשה שבחרו הבא יסד "נאה מנה וכו'" על ענין הסעודה, ואין טעם לכפול הענין.

75 לשון נופל על לשון, לשון סעודה (וישבו לאכל לחם (בראשית לז, כה) תרגם אונקלוס ואסחרו למיכל לחמא), ולשון סחורה, ולשון סביב (סביב (לדוגמא, בראשית כג, יז) תרגם אונקלוס סחור סחור) המרמז על הענק שהוא כמו שרשרת מסביב לגרון.

ר' יוסף קרא, מראשוני מפרשי הפיוט התפעל מלשון זה וכתב (כ"י פרמא 655 קמט ע"ג): "הא לך אומנותו של הפייט ז"ל שכיון בתיבה אחת לשלשה דברים דאמרינן התם (ב"ב עה ע"א) והשאר מחלקין לסחורה וכו' וגם כיוון לומר לשון סעודה כמ"ש (בראשית לז, כה) וישבו לאכל לחם מתרגם ואסחרו וכו' וזהו לשון השלישי סחר לשון סביב מתרגמין סחור סחור כי הענק מקיף הצואר".

76 איתא בגמרא (ב"ב עה ע"א) אמר רבה א"ר יוחנן עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של ליתן

[1234567]

נוצר ביום החמישי, יוגש לצדיקים לכבוד הסעודה ההיא.⁷⁷

**עַתָּה בָּרַח חֲזִינוֹנוּ הַחֲבִיא. וְנִדְרַ בָּרַח בְּחָבֵל לְהַבִּיא. לְמֹרִיד וּמַעֲלָה שְׂבַח
הַנְּבִיא. אֲשֶׁר נִדְרָתִי אֲשַׁלְּמָה יְשׁוּעָתָה לִּי קְדוֹשׁ:**

עת ברח חזינונו החביא: כשברח יונה הנביא מפני ה' כי הוא רצה לכבוש את נבואתו. ונדר בריח
[=כינוי ללויתן]⁷⁸ בחבל להביא: וכשהיה יונה במעי הדג וראה את הלויתן הנקרא (ישעיהו כז,
א) בריח, נדר לה' לצוד אותו ולהביאו בחבל לסעודת הצדיקים. למוריד ומעלה⁷⁹ שבח הנביא:
יונה התפלל לה' ממעי הדג, ובתפילתו שבח לה' שהוא מוריד ומעלה, ואמר הורדתני למצולות
תהום עכשיו העלני.¹²³⁴⁵⁶⁷ אשר נדרתי אשלמה ישועתה לה'⁸⁰ קדוש: ובסוף תפילתו, כשאמר יונה
שיקיים את נדרו ויביא את הלויתן לסעודת הצדיקים לעתיד לבא, העלהו הקב"ה.⁸¹

[יום ששי: בריאת החיות והאדם, ובריאת בהמות לסעודת הצדיקים]

עֲלִיּוֹן מַעֲשֵׂיו הַשָּׁנָה. עָלִי תָבֵל צָנָה. עֶרֶךְ בְּהֵמוֹת הַרְנוּה. עֶשֶׂר לְהַתֵּר הַנָּנָה:

[1234567]

שנאמר (איוב מ, ל) יכרו עליו חברים, ואין כרה אלא סעודה שנאמר (מ"ב ו, כג) ויכרה להם כרה גדולה ויאכלו
וישתו, ואין חברים אלא תלמידי חכמים שנאמר (שה"ש ח, יג) היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני.
והשאר מחלקין אותו ועושין בו סחורה בשוקי ירושלים שנאמר (איוב מ, ל) יחצוהו בין כנענים ואין כנענים אלא
תגרים שנאמר (הושע יב, ה) כנען בידו מאזני מרמה לעשק אהב ואי בעית אימא מהכא (ישעיה כג, ח) אשר
סִתְּרִיה שרים כנעניה נכבדי ארץ ואמר רבה א"ר יוחנן עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לויתן
שנאמר (איוב מ, לא) התמלא בשכות עורו. זכה עושין לו סוכה לא זכה עושין לו צלצל שנאמר (שם) ובצלצל
דגים ראשו זכה עושין לו צלצל לא זכה עושין לו ענק שנאמר (משלי א, ט) וענקים לגרורותיך זכה עושין לו ענק
לא זכה עושין לו קמיע שנאמר (איוב מ, כט) ותקשרנו לנערותיך והשאר פורסו הקב"ה על חומות ירושלים וזיוו
מבהיק מסוף העולם ועד סופו שנאמר (ישעיה ס, ג) והלכו גוים לאורך ומלכים לנוגה זרחך.

77 במדרש אבא גוריון (ג) על מגילת אסתר מסופר ששהמן הטיל גורלות על כל יום מימי השבוע לדעת באיזה
יום יצליח להשמיד את ישראל, ושם איתא בחמישי (לא עלה הגורל כי בו) נברא זיו שדי. ור"ש באבער הביא
גירסת כ"י פארמא וכ"י אוקספארד "בי (ביום ה') נבראו לויתן וזיו שדי שישראל עתידין לשמוח בהן".
ובתרגום השני (ג, ז) איתא "(שלא נפל הגורל ביום ה') שבו נבראו לויתן ותרגול הבר שהם עתידים לכנסת
ישראל לסעודת היום הגדול".

78 ע"ש הכתוב לריתן נחש בריח (ישעיה כז, א).

79 מלה"כ (ש"א ב, ו) מוריד שאול ויעל.

80 לה"כ (יונה ב, י).

81 בפרקי דר"א (י) איתא [בעת שהיה יונה במעי הדג שבלעו] אמר לו הדג ליונה אין אתה יודע שבא יומי להאכל
לתוך פיו של לויתן [והוא יאכל גם אותך אתי]? אמר לו הוליכני אצלו ואני מציל אותך ואת נפשי מפיו. והוליכו
אצל לויתן אמר לו [יונה]: לוייתן, בשבילך ירדתי לראות את מדורך בים, ולא עוד אלא שאני מוכן לירד וליתן
חבל בלשוניך ולעלות אותך ולזכות אותך לסעודה גדולה של צדיקים! הראהו [יונה ללויתן] חותמו של אברהם
[ברית מילה] הביט לברית וראה לויתן [את] יונה וברח מלפני יונה מהלך שני ימים. אמר לו [יונה לדג] הרי
הצלתך מפיו של לויתן הראני מה שבים ובהומות (נלקח אותו בכל הים והראהו) והתחיל יונה להתפלל לפני
הקב"ה ואמר רבון כל העולמים נקראת מוריד ומעלה. ירדתי העלני! ממית ומחיה, הרי הגיעה נפשי למות
החיני! ולא נענה עד שיצא הדבר הזה מפיו: (יונה ב, י) אשר נדרתי אשלמה אשר נדרתי להעלות את לויתן
ולעשותו לפניך אשלם ביום ישועות ישראל שנאמר (שם) ואני בקול תודה אזבחה לך. מיד רמו הקב"ה לדג
והקיא את יונה ליבשה שנאמר (שם יא) ויאמר ה' לדג ויקא את יונה אל היבשה.

פֶּקֶד רֵאשִׁית דְּרָכָיו בְּהַרְרֵי אֶלֶף הַתְּנָה. פֶּקֶדֶת יְשׁוּעָה וְרָצוֹן לְחוּכֵי לוֹ לְתַקְנָהּ.

צִרְכֵי סְעוּדָה הִקְנָה. צָפָה בְּצִיּוֹן אָנָּה. צוּרֶת דִּיּוֹקָנוֹ נָתָה. צָלְעוּ עֶזֶר לוֹ לָנָה:

עליון מעשיו השווה: הקב"ה איזן את הבריאה כך שחציו יהיה מהעליונים וחציו מן התחתונים, ולכן ברא את גוף האדם מן התחתונים ונשמתו מן העליונים⁸². עלי תבל צוה: הקב"ה צוה על הארץ להוציא בהמות חיות ושרצים. ערך [=רמז לקרבנות הנערכים על המזבח] בהמות הרוה [=השביע (בחלב הקרבנות)]: וביניהם שלשה מינים (שור כבש עז) שמהם מקריבים קרבנות, שחלבם נערך על המזבח ומרווהו. עשר להתר הנוה [=יישב (נוה הוא מקום ישוב)]: וגם יישב את העולם בעשרה מיני בהמות וחיות כשרים לאכילה⁸³. פקד⁸⁴ ראשית דרכיו⁸⁵ בהררי אלף⁸⁶ [=שם נרדף לשור הבר] התוה [=ציין]: בתחילה צוה שתוציא הארץ את שור הבר, שהוא בהמות בהררי אלף⁸⁷, ונקרא כך מפני שהוא אוכל עשב של אלף הרים ביום⁸⁸. פקדת ישועה ורצון: והוא שמר אותו לפקדון ליום הגאולה שבו יושיע את ישראל וירצה בהם. לחוכי לו⁸⁹ לתקוה:

82. במדרש (ויק"ר ט, ט) איתא: אר"ש בן חלפתא גדול שלום שכשברא הקב"ה את עולמו עשה שלום בין העליונים לתחתונים. ביום הראשון ברא מן העליונים ומן התחתונים הה"ד (בראשית א, א) בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, בשני ברא מן העליונים הה"ד (שם ו) ויאמר אלהים יהי רקיע, בשלישי ברא מן התחתונים (שם ט) ויאמר אלהים יקוו המים, ברביעי מן העליונים (שם יד) יהי מאורות ברקיע השמים, בחמישי ברא מן התחתונים (שם כ) ויאמר אלהים ישרצו המים, בששי בא לבראות אדם אמר אם אני בורא אותו מן העליונים הרי העליונים רבים מן התחתונים בריאה אחת אם אני בורא אותו מן התחתונים הרי התחתונים רבים על העליונים בריאה אחת. מה עשה? בראו מן העליונים ומן התחתונים הה"ד (שם ב, ז) וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה מן התחתונים ויפח באפיו נשמת חיים מן העליונים.

83. במדרש (פדר"א, יא) איתא בששי הוציא מן הארץ כל בהמות זכרים ונקבות טהורים וטמאים וכו' ושלשה מיני בהמה נבחרו לקרבן עולה ואלו הן שור וכשב ועז וכו'. בששי הוציא מן הארץ שבעה חיות טהורות שחיטתן ואכילתן כעוף ואלו הן (דברים יד, ה) איל וצבי ויחמור ואקו ודישן ותאו וזמר.

84. מלה"כ (איוב לו, כג) מי פקד עליו דרכו.

85. מלה"כ (שם מ, יט) הוא ראשית דרכי אל.

86. מלה"כ (תהלים נ, י) בהמות בהררי אלף.

87. במסכת ב"ב (עד ע"ב) ובהרבה מדרשים דומים, הפסוקים בספר איוב (מ, טו-כד) המתחילים במלים הנה נא בהמות, נדרשים על שור הבר הנקרא ג"כ בהמות בהררי אלף (עי' תרגום תהלים נ, י, ורש"י שם). הפסוק (איוב מ, יט) "הוא ראשית דרכי אל" הוא המקור של השורה הזאת בפיוט. ומשמעותו דהבהמות נברא בתחילה. וכן פרש"י (שם) מבראשית נברא ראש לבהמות. ובספר ערוגת הבשם (ח"ג עמ' 242) הביא דברי הרוקח שהקשה למה נקרא בהמות בהררי אלף ראשית דרכי אל? ותירץ עפ"י הפסיקתא רבתי (כ, ב): מפני מה ברא הקב"ה את עולמו בניסן ולא בראו באייר? לפי שבשעה שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו אמר לו לשר החושך סור מלפני מפני שאני מבקש את העולם לבראות באורה ושרו של חושך דומה לשור. באותה שעה אמר הקב"ה שר חושך סור מלפני ואם אין אתה סר מלפני אני גוער בך, שאני מבקש לבראות את עולמי באורה. [שאל אותו שר החושך] ואחרי האורה מה אתה בורא? אמר לו [הקב"ה] חושך. ופירש רבינו בחיי (כד הקמח סוף ראש השנה) שמול האור טלה ומזל החושך שור. משמע ששר החושך הדומה לשור כבר נברא לפני האור, ולכן נקרא השור ראשית דרכי אל. והוסיף הרוקח, דמשום שנברא ראשון נוח לבראות עיגלא תילתא בספר יצירה יותר מכל הבריות.

88. במדרש (פדר"א יא) איתא: בששי הוציא מן הארץ בהמות שהוא רבוב בהררי אלף ובכל יום ויום באלף הרים מרעיתו ובלילה הן נצמחין מאליהן כאילו לא נגע בהם שנאמר (איוב מ, כ) כי בול (יבול) הרים ישאו לו ומימי הירדן להשקותו.

89. מלה"כ (ישעיה ל, יח) אשרי כל חוכי לו.

1234567

1234567

ויעשה ממנו סעודה לצדיקים⁹⁰ שחיכו וקיוו לישועה⁹¹. צרכי סעודה⁹² הקוה [=אסף, צבר]: הקב"ה אסף את כל הדברים הדרושים לפרנס את האדם⁹³. צפה בציון אוה⁹⁴ [=כינוי לבית המקדש]: והקב"ה הביט על המקום שבו בחר, שעליו יבנה בית המקדש בעתיד, וגם הביט על אדם וראה שיחטא, ובראו מעפר המקום ההוא (כדי שתהיה לו כפרה)⁹⁵. צורת דיוקנו נהא [=יפה]: ובראהו בצלם אלוקים, נאה מכל הבריות⁹⁶. צלעו עזר לו לזה [=כינוי לאשה]: ומצלעו התקין לו עזר כנגדו, היא האשה שתלווהו בחייו.

מִי אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיךָ לְתַרְץ. יְיָ בָּאוֹת נֹחָה בְּמַרְץ.
רְבוֹת עֲשִׂיתָ אֶתָּה יְיָ קְדוֹשׁ:

מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך⁹⁸ לתרץ [=בהגינות]: מי הוא אלוהים שיכול לברוא בריאה כל כך הגונה כמו העולם שברא הקב"ה. ה באות נוחה במרץ: וכל זה נברא באות ה"א

90 במדרש (שם): והוא מוכן ליום זבח וסעודה גדולה של צדיקים [לעתיד לבא], שנאמר (שם יט) העשו יגש חרבו [הקב"ה שבראו יקח את חרבו ויהרגו בעצמו].

91 בגמרא (סנהדרין צז ע"ב) למדו מהפסוק (ישעיה ל, יח) אשרי כל חוכי לו, על השכר הצפון למחכים לביאת המשיח: אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן תיפח עצמן (רוחן) של מחשבי קיצין שהיו אומרים כיון שהגיע את הקץ ולא בא שוב אינו בא. אלא חכה לו שנאמר (חבקוק ב, ג) אם יתמהמה חכה לו. שמא תאמר אנו מחכים והוא (הקב"ה) אינו מחכה תלמוד לומר (ישעיה ל, יח) לכן יחכה ה' לחננכם ולכן ירום לרחמכם. וכי מאחר שאנו מחכים והוא מחכה מי מעכב? מדת הדין מעכבת! וכי מאחר שמדת הדין מעכבת אנו למה מחכים? לקבל שכר שנאמר אשרי כל חוכי.

92 מלשון חז"ל (מדרש הגדול בראשית א, כו) כיון שהתקין כל צרכי סעודה.

93 במדרש הגדול (בראשית א, כו) איתא: זהו שאמר הכתוב (משלי ט, א) חכמות בנתה ביתה. זה הקב"ה שברא עולמו בחכמה. נטה שמים ותלה ארץ וקבע מאורות שנאמר (משלי ג, יט-כ) ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה. חצבה עמודיה שבעה (שם ט, א) אלו שבעת ימי בראשית טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה (שם ב) כנגד (בראשית א, יא) תדשא הארץ דשא, (שם כ) ישרצו המים, (שם כד) תוצא הארץ נפש חיה. ולבסוף (משלי ט, ג) שלחה נעוריה תקרא על גפי מרומי קרת. כיון שהתקין כל צרכי סעודה מיד (בראשית א, כו) ויאמר אלקים נעשה אדם. ובדומה לו בגמרא (סנהדרין לח ע"א).

94 מלה"כ (תהלים קלב, יג) כי בחר ה' בציון אוה למושב לו.

95 במדרש (ב"ר יד, ח) עפר מן האדמה (בראשית ב, ז) רבי ברכיה ורבי חלבו בשם רבי שמואל בר נחמן אמרו ממקום כפרתו נברא היך מה דאת אמר (שמות כ, כא) מזבח אדמה תעשה לי [אדמה אדמה לגזירה שוה] אמר הקב"ה הרי אני בורא אותו ממקום כפרתו והלוואי יעמוד.

96 בגמרא (ב"ב נח ע"א) איתא על יופיו של אדה"ר: רבי בנאה הוה קא מציין מערתא [היה נכנס במערות ומודד מדת ארכן מבפנים וכו'] כדי להכיר מקום הטומאה [וכו'] כי מטא למערתא דאדם הראשון יצתה בת קול ואמרה נסתכלת בדמות דיוקני [יעקב אבינו, כשמדדת את קברו] בדיוקני עצמה [אדם הראשון דכתיב ביה (בראשית א,) בצלם אלוקים ברא אותו] אל תסתכל. וכו'. א"ר בנאה נסתכלתי בשני עקיביו ודומים לשני גלגלי חמה. הכל בפני שרה כקוף בפני אדם שרה בפני חוה כקוף בפני אדם חוה בפני אדם כקוף בפני אדם בפני שכינה כקוף בפני אדם. שופריה דרב כהנא (מעין שופריה דרב שופריה דרב) מעין שופריה דרבי אבהו שופריה דר' אבהו מעין שופריה דיעקב אבינו שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון.

97 כמ"ש (מ"א ז, לו) כמעט איש וליות ודרשו חז"ל (יומא נד ע"א) איש ולויה שלו, זו אשתו.

98 מלה"כ (דברים ג, כד).

שמבטאים אותו בנחת ובלי מאמץ, להראות שברא את העולם בלי מאמץ ובששת ימים בלבד. **רבות עשית אתה ה'**⁹⁹ קדוש.

וְיָשֹׁבֶה

[יום השבת: שביתת הקב"ה, שבחי השבת, ל"ט מלאכות, מעין עולם הבא]

קָמָה מְלֹאכֶת אִיּוֹם. קִלְסָה וְקִדְשָׁה הַיּוֹם. רָצָה כְּפָר לְשִׁגְיוֹן: רָנַן עָלֵי הַגִּיּוֹן.
רְנוּחַ הַמְצִיא וּפְדִיּוֹן. רְנוּהוּ אוֹר בְּרִבְיוֹן: שְׁבֵת שְׁלֵם מְדִבְיוֹן. שְׁמֵשׁ צְדָקָה
לְאֶבְיוֹן. שְׁפָר נַחֲלָתוֹ בְּצִבְיוֹן. שְׁקֵד לְמִסְרוֹ בְּחִבְיוֹן. תִּכְן מְלֹאכֹתָיו בְּגִלְיוֹן.
תִּקְוֵן מְשַׁנְּנֵי עֲלִיוֹן:

וְיָשֹׁבֶה

קמה [=עמדה, נעצרה] מלאכת איום: נשלמה מלאכת הבריאה של הקב"ה¹⁰⁰. קלסה וקדשה
היום: השבת בעצמה שבחה וקידשה את הקב"ה, כמו שאנו אומרים בתפילה ויום השביעי
משבח ואומר מזמור שיר ליום השבת. (ולכן קלסה וקדשה בלא מפיק ה')¹⁰¹. רצה כופר לשגיון
[=לחטא]: כי זכות השבת כפרה על חטא אדם הראשון והצילה אותו מגיהנם¹⁰². רנן עלי
הגיון¹⁰³ [=השמעת קול]: והשבח ששבחה השבת הוא מזמור שיר ליום השבת שנאמר בו
(תהלים צב, ג) עלי הגיון בכנור. רוח המציא ופדיון: בזכות השבת נתן הקב"ה לאדם הראשון

וְיָשֹׁבֶה

99 מלה"כ (תהלים מ, א).

וְיָשֹׁבֶה

100 בפירוש ר' יוסף קרא איתא קמד שעות (ו ימים, כד שעות ביום) ברא הקב"ה את עולמו ובשעה קמה שבת.
וכדאיתא במדרש (ב"ר ז, ה) שהיה הקב"ה עסוק בבריאה עד הרגע שקדש היום: תוצא הארץ נפש חיה
(בראשית א, כד) [ראינו שנצטוותה הארץ להוציא נפש חיה ולא ראינו שאכן הוציאה] וכו' רבי אומר אלו
השדים שברא הקב"ה את נשמתן ובא לבראות את גופן וקדש השבת ולא בראן. ללמדך דרך ארץ [נהנהגה
נכונה] מן [בריא] השדים שאם יהיה ביד אדם חפץ טוב או מרגלית ערב שבת עם חשיכה אומרים לו השלך
ממך [ולא תטלטל בשבת] שמי שאמר והיה העולם היה עסוק בברייתו של עולם וברא את נשמתן [של
השדים]. בא לבראת את גופן וקדש שבת ולא בראן. וראינו שלא היה הקב"ה צריך להוסיף כלום מחול על
הקודש כדאיתא במדרש (ב"ר י, ט): מהו ויכל אלהים ביום השביעי [ולא ביום הששין]? אתמהא! וכו' אר"ש
בן יוחאי בשר ודם שאינו יודע לא עתיו ולא רגעיו ולא שעותיו הוא מוסיף מחול על הקודש אבל הקב"ה
שהוא יודע רגעיו ועתיו ושעותיו נכנס בו [בשבת] כחוט השערה [ונראה כאילו אכן כלה מלאכתו בשבת].

101 במדרש הנעלם (טז ע"ב דפוס אמסטרדם) איתא: ואמר ר' יהודה אין לך שבח וקלוס לפני הקב"ה כמו שבחו
של שבת. העליונים והתחתונים כולם משבחים לו כאחד. ואפילו יומו של שבת ממש משבח לו, הה"ד
(תהלים צב, א) מזמור שיר ליום השבת. ולכן נקוד בכל הספרים קלסה וקדשה בלא מפיק ה"א, ופרשו:
השבת בעצמה קלסה וקדשה לקב"ה.

102 במדרש (פדר"א יט) איתא: ובין השמשות בערב שבת גורש [אדם הראשון מגן עדן] ויצא והיו מלאכי השרת
קוראין עליו ואומרים (תהלים מט, כא) אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו. כבהמה נדמה אין כתיב כאן
אלא נדמו שניהם [אדם וחווה]. בא יום השבת ונעשה סניגור לאדם הראשון אמר לפניו רבון כל העולמים כל
ימי המעשה לא נהרג הרג בעולם ואתה מתחיל ממני? זו היא קדושתו? זו היא ברכתו? שנאמר (בראשית ב, ג)
ויקדש אותו! ובזכות יום שבת נצל אדם מדינה של גיהנם. וראה אדם כחה של שבת. אמר לא חנם ברך
הקב"ה וקדש את יום השבת התחיל משורר ומזמר ליום השבת. ואמר (תהלים צב, א) מזמור שיר ליום השבת
ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים.

103 מלה"כ (תהלים צב, ג) עלי הגיון בכנור.

יום נוסף בגן עדן ולא גירשו עד אחר השבת¹⁰⁴. ר"ה אור ברביון [=במדה מרובה]: והשביע את אדם הראשון מהאור הרב של שבעת ימי בראשית¹⁰⁵. שבת שלם מדביון [=שלא להעצב]: אין להתאבל ולהעצב בשבת, כדי שעונג השבת תהיה שלמה ולא חסרה¹⁰⁶. שמש צדקה לאביון¹⁰⁷: כשיש שמש בשבת יש לעניים השומרים שבת פנאי להנות ממנה וזהו צדקה להם¹⁰⁸. שפר נחלתו בצביון¹⁰⁹ [=כיניו לארץ ישראל שנקראת (דניאל יא, טז) ארץ הצבי]: והשומרים את השבת יקבלו נחלה יפה בארץ ישראל לעתיד לבא¹¹⁰. שקד למסרו בחביון [=בהחבא]: הקב"ה הקפיד למסור את השבת לבני ישראל בסתר¹¹¹. תכן [=מספר¹¹²] מלאכותיו בגליון: מספר המלאכות האסורות בשבת (הם ל"ט) והם נמצאו במגילת סתרים¹¹³. תקון משכני עליון¹¹⁴: והם המלאכות שהיו במשכן ה'¹¹⁵.

104 במדרש (ב"ר יא, ב) איתא: על הפסוק (בראשית ב, ג) ויברך אלהים את יום השביעי, ברכו במאורות. ר"ש בר יהודה איש כפר עכו אומר משום ר' שמעון אע"פ שנתקללו המאורות [שלא יאירו בכל זיון] מערב שבת, אבל לא לקו עד מוצאי שבת. איתא כרבנן ולא אתיא כדרכי אמי. דאמר ר' אמי אדם הראשון לא לן כבודו עמו [אלא גורש מגן עדן כבר בערב שבת] מה טעם? (תהלים מט, כא) ואדם ביקר כל יליו נמשל כבהמות נדמו. ורבנן אמרי לן כבודו עמו [שלן בגן עדן ליל שבת] ומוצאי שבת ניטל ממנו זיוו וטרדו מגן עדן.

105 במדרש (שם) ר' לוי בשם רבי זעירא אמר ל"ו שעות שימשה אותה האורה [לאדם הראשון], שנים עשר של ערב שבת [כי כבר בשעה ראשונה התחיל הקב"ה בבריאתו כדאיתא בסנהדרין (לח, ב)] וי"ב של לילי שבת, וי"ב של שבת.

106 במדרש (ב"ר ק, ז), איתא: ומנין שאין אבל בשבת ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי מייתי לה מהכא (משלי י, כב) ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה. ברכת ה' היא תעשיר (בראשית ב, ג) ויברך אלהים את יום השביעי. ולא יוסיף עצב עמה זה האבל המד"א (שמואל ב יט) כי נעצב המלך על בנו [שמת בנו והיה אבל עליו].

107 מלה"כ (מלאכי ג, כ) שמש צדקה ומרפא בכנפיה.

108 בגמרא (תענית ח ע"ב) איתא: ואמר רבי יצחק שמש בשבת צדקה לעניים [שמתעדינן בה, ונוח להן יום ברור, ומתחממין בה ביום הצינוח] שנאמר (מלאכי ג, כ) וזרחו לכם יראי שמי [שומרי שבת] שמש צדקה ומרפא.

109 מלה"כ (תהלים טז, ו) אף נחלת שפרה עלי.

110 בגמרא (שבת קיח ע"ב) איתא: אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר (ישעיה נח, יד) אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו' לא כאברהם שכתוב בו (בראשית יג, יז) קום התהלך בארץ לארצה וגו' ולא כיצחק שכתוב בו (שם כו, ד) כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל אלא כיעקב שכתוב בו (שם כח, יד) ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה.

111 בגמרא (ביצה טז ע"א) איתא: אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי כל מצות שנתן להם הקדוש ברוך הוא לישראל נתן להם בפרהסיא חוץ משבת שנתן להם בצנעא שנאמר (שמות לא, יז) ביני ובין בני ישראל את היא לעולם.

112 כמו (שמות ה, יח) ותכן לבנים תתנו.

113 בגמרא (שבת צו ע"ב) איתא: אמר רב מצאתי מגלת סתרים בי רבי חייא וכתוב ביה איסי בן יהודה אומר אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ואינו חייב אלא אחת. אכן, בא"ת ב"ש מלת "תכן" היא "אלט". לט מלאכות ואינו חייב אלא א' [אם עשאן כולם בהעלם אחד].

114 מלה"כ (תהלים מז, ה) קדוש משכני עליון.

115 בגמרא (שבת מט ע"ב) הדור יתבי וקמיבעיא להו הא דתנן אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כנגד מי? אמר להו רבי חנינא בר חמא כנגד עבודות המשכן וכו' תניא כמאן דאמר כנגד עבודות המשכן דתניא אין חייבין אלא על מלאכה שכיוצא בה היתה במשכן הם זרעו ואתם לא תזרעו הם קצרו ואתם לא תקצרו הם העלו את

מֵעֵין דְּגַמַּת הָעוֹלָם הָבָא. אֹהֲבָיו לְהִנְחִיל יֵשׁ בְּאַהֲבָה. רַב טוֹב הַצָּפוֹן
בְּאַמוּנָה רַבָּה. יַחַל יִשְׂרָאֵל אֶל-יְיָ קְדוֹשׁ:
מֵעֵין דּוּגְמַת הָעוֹלָם הָבָא¹¹⁶: עוֹנֵג הַשַּׁבָּת הוּא מֵעֵין הָעוֹנֵג שִׁיחִיה בַּעוֹלָם הָבָא¹¹⁷. אוֹהֲבֵיו
לְהִנְחִיל יֵשׁ בְּאַהֲבָה¹¹⁸: אֲשֶׁר יִנְחִיל הַקֶּב"ה לְאוֹהֲבָיו יֵשׁ עוֹלָמוֹת. רַב טוֹב הַצָּפוֹן¹¹⁹ בְּאַמוּנָה
רַבָּה¹²⁰: וְשֵׁם יֵשׁ הַרְבֵּה טוֹבָה וְהִיא שְׁמוּרָה לְמַאֲמִינִים בְּהַקֶּב"ה. יַחַל יִשְׂרָאֵל אֶל ה' קְדוֹשׁ¹²¹:
וְלִכֵּן כָּל בֶּן יִשְׂרָאֵל יִקְוֶה וְיַחֲכֶה לִישׁוּעַת ה' וַיֵּאֱמִין שֶׁתְּבוֹא.
הַכֹּל יוֹדוּךְ.

הַיְיָ

הַיְיָ

הַיְיָ

הַיְיָ

הַקֶּרְשִׁים מִקֶּרְקַע לַעֲגִלָה וְאַתֶּם לֹא תִכְנִסוּ מִרְשׁוֹת הַרְבִּים לְרִשְׁוֹת הַיַּחֲדִיד וְכו'.

116 מִלְשׁוֹן חֲז"ל (בְּרִכּוֹת נז ע"ב) מֵעֵין הָעוֹלָם הָבָא.

117 בְּגִמְרָא (בְּרִכּוֹת נז ע"ב) אֵיתָא: שְׁלֹשָׁה מֵעֵין הָעוֹלָם הָבָא אִלוּ הֵן שַׁבַּת שֶׁמֶשׁ וְתַשְׁמִישׁ וְכו' שַׁבַּת אֶחָד מִשְׁשִׁים
לַעוֹלָם הָבָא.

118 מִלֵּה"כ (מִשְׁלִי ח, כא) לְהִנְחִיל אוֹהֲבֵי יֵשׁ.

119 מִלֵּה"כ (תַּהֲלִים לא, כ) מִה רַב טוֹבָךְ אֲשֶׁר צִפְנַת לִירָאִיךְ.

120 אִמֵּר רַב, כָּל מִי שֶׁנִּזְכָּר בְּהַ פֶּגֶם [שֶׁאִינוּ מֵאֱמִין בְּטוֹבָה הַמּוֹבִטָחַת לְצַדִּיקִים], לֹא יִרְאֶה בְּאוֹתָהּ טוֹבָה. שְׁנֵאֲמַר
(תַּהֲלִים לא, כ) מִה רַב טוֹבָךְ אֲשֶׁר צִפְנַת לִירָאִיךְ. אִמֵּר רַבִּי אֲבִדִּימִי דְּמִן חִיפָא, שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרֵי עוֹלָמוֹת
עֲתִיד הַקֶּב"ה לַעֲשׂוֹת לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק. שְׁנֵאֲמַר (מִשְׁלִי ח, כא) לְהִנְחִיל אוֹהֲבֵי יֵשׁ. יֵשׁ בְּגִימְטְרִיא הַכִּי הוּא.

121 לֵה"כ (תַּהֲלִים קל, ז).